

บทความปริทัศน์

งานประวัติศาสตร์ ของ ชัย เรืองศิลป์

มนตรี พวงพัฒนชัย

นักศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาตรี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณ ก่อนศตวรรษที่ ๒๕

ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓

ตอนที่ ๑ ด้านสังคม

ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ด้านเศรษฐกิจ

Emile Durkheim นักสังคมวิทยา ที่มีชื่อเสียง

มากที่สุดคนหนึ่ง ซึ่งได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับสังคมและความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในสังคม ตลอดจนการกระทำของบุคคลในสังคม ได้สร้างคำนิยาม (Concept) คำว่า "Social fact" หรือ "ข้อเท็จจริงทางสังคม" ว่า

"ข้อเท็จจริงทางสังคม (A Social fact) หมายถึงการกระทำทุกรูปแบบจะคงที่หรือไม่ก็ตาม ที่สามารถมีอิทธิพลภายนอกเหนือบุคคล หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือ การกระทำทุกรูปแบบที่มีอยู่โดยทั่วไปในสังคมหนึ่ง ซึ่งในขณะเดียวกัน ก็เป็นอิสระจากการแสดงออกของปัจเจกบุคคล" - (A social fact is every way of acting, fixed or not, capable of exercising on the individual an external constraint; or again, every way of acting which is general through out a given society, while at the same time existing in its own right independent of its individual manifestations) *

นั่นก็คือ Durkheim ได้กล่าวถึงอิทธิพลของข้อเท็จจริงของสังคมที่ครอบคลุมถึงกฎเกณฑ์, วัฒนธรรม, คำนิยม, ความเชื่อ, ความคิด ฯลฯ ที่มีต่อบุคคลในฐานะปัจเจกบุคคล เพราะฉะนั้นการกระทำของบุคคลย่อมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของข้อเท็จจริงทางสังคม ดังนั้นการที่เราจะเข้าใจการกระทำ ความคิด ความเชื่อของบุคคลใดให้ถ่องแท้แล้ว เราต้องศึกษาสภาพทางสังคม และข้อเท็จจริงทางสังคมในช่วงชีวิต และสังคมที่เขาอยู่ด้วย และจากคำกล่าวของนักประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่อีกผู้หนึ่ง คือ อี. เอช. คาร์ (E.H. Carr) ได้กล่าวว่า

"ก่อนจะศึกษาทางประวัติศาสตร์ของใคร ต้องศึกษาด้านกึ่งประวัติศาสตร์คนนั้น (และ) ก่อนจะศึกษาด้านกึ่งประวัติศาสตร์คนนั้น ต้องศึกษาสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์และสังคมในสมัยของเขา (เพราะ) นักประวัติศาสตร์ในฐานะปัจเจกชน ก็คือ ผลผลิตอันหนึ่งของประวัติศาสตร์และสังคมนั้นด้วย" ๒

จากข้อความข้างต้น จะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมในทางสังคม ที่มีอิทธิพลต่อความคิด, ความเชื่อ, คำนิยม ต่อบุคคลไม่มากนักน้อย ซึ่งชี้ให้เห็นในฐานะปัจเจกบุคคล ก็ไม่พ้นอิทธิพลเหล่านี้ การที่จะทำการวิเคราะห์วิจารณ์งานเขียนของ ชัย จึงต้องประกอบ

ไปด้วยสภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่งชัยได้รับอิทธิพลมาด้วย โดยในส่วนตัวแรกจึงจะเสนอภูมิหลังและผลงานของเขา

ภูมิหลังและผลงานของ ชัย เรื่องศิลป์

ชัย เดิมชื่อ "ไช" เกิดวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๔๔๓ มีเชื้อชาติจีน สัญชาติไทย เมื่ออายุ ๕ ขวบ พระครูวินัยธรรม (ลิม บัณฑิตประ) วัดอรุณวราราม (ยศขณะนั้น) ขอนไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม โดยในช่วงก่อนเข้าโรงเรียน ชัยจึงมีโอกาสคลุกคลีกับการศึกษาในระบบเก่า จนกระทั่งได้รับการศึกษาในระบบใหม่เป็นลำดับ คือ ร.ร. วัดสังข์กระจาย, ร.ร. ทวีธาภิเศก, ร.ร. บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ร.ร. สวนกุหลาบ ก็จบชั้น ม. ๘ และสำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะนิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ปี ๒๔๗๖

ในขณะที่ จบ ม. ๘ ชัยก็มีอาชีพเป็นครูอยู่ช่วงหนึ่ง แล้วจึงไปเรียนต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้วก็มีโอกาสเป็นบรรณาธิการหนังสือ วิทยากร ถึง ๒ ครั้ง (ปี ๒๔๗๗ และ ๒๔๘๘) ต่อมา ช่วงปี ๒๔๖๘-๒๔๗๑ ได้เป็นบรรณาธิการหนังสือ รายบักย์ เรืองมัย ซึ่งเป็นนิตยสารที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น

ชัยมีนิสัยส่วนตัวที่ชอบค้นคว้า, ชอกแซก, ซักถาม ค้นหาความจริงในวิชาต่าง ๆ ตอนช่วงอยู่ที่วัดอรุณวรารามก็เคยอ่านสมุดข่อย และสนใจอ่านหนังสือด้วยตนเอง โดยชอบบ้าง ยืมจากห้องสมุดบ้าง ๓ จะเห็น

๑. Emile Durkheim, **The Rules of Sociological Method**, The Fress Press, A Division of Macmillan Publishing Co., inc (New York, 1964)

๒. พรเทพย์ ฮันตระกูล, "การเขียนประวัติศาสตร์ ของ ชัย เรื่องศิลป์", การประชุมสัมมนาของสมาคมประวัติศาสตร์ เรื่อง "ความก้าวหน้าในการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับแนวการเขียนประวัติศาสตร์ไทย" ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ ๑๑ มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

๓. ฐ. เรื่องศิลป์, "ประวัติของพ่อ", อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์ตรี ชัย เรื่องศิลป์, โรงพิมพ์ไทยเกษม, กรุงเทพฯ, ๒๕๑๘

ได้ว่า ชัยจะได้รับการศึกษาทั้งที่ในระบบเก่า และระบบใหม่ ตลอดจนการศึกษานอกระบบ ที่พยายามหาความรู้เพิ่มเติมเสมอ ๆ

ชัย เริ่มมีแวบเป็นนักเขียนมาตั้งแต่สมัยนักเรียนแล้ว ช่วงเรียน ม. ๘ ชัยก็ได้มีบทความลงในนิตยสารหลายฉบับเช่น นักเรียน, ตูทอง, ไทยเกษม, บ่อกล้วย, สารานุกรม และนิตยสารชั้นนำหลายฉบับ โดยใช้นามปากกาว่า "ช.เรื่องศิลป์" และ "เรื่องศิลป์"

ชัยจึงได้มีงานชีวิตในการเป็นนักเขียน ซึ่งงานของชัยอาจแบ่งได้เป็น ๓ ช่วง

ช่วงแรก ส่วนใหญ่ จะเป็นเรื่องอ่านเล่น ประเภทตลก, รัก, โศก เช่น คำแห่งความรัก, แม่หม้ายทรงเครื่อง, คตินขะลา, กรรมตามทัน, อยุ่ศัพัญ, พ่อหม้ายกับแม่หม้ายใครมา ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ ได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากตะวันตก ถือเป็นเรื่องแปลงมาจากของตะวันตก และสะท้อนชีวิตที่แบบตะวันตก เช่นเรื่อง คำแห่งความรัก (๒๔๖๘)

ช่วงต่อมา เขาก็เริ่มหันมาสนใจเขียนตำราแบบเรียนในโรงเรียน เช่น ประวัติศาสตร์ชาติไทย (๒๔๗๘), ปลุกใจนักเรียน, ภูมิศาสตร์พิสัย, เลขคณิตใหม่ (ร่วมกับ โชค สุกันธวิเชียร) เล่ม ๑-๑๐, ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ (๒๔๗๕-๒๔๘๐) ซึ่งตีพิมพ์ถึง ๖ ครั้ง ฯลฯ

หลังจากลาออกจากราชการ เมื่อปี ๒๔๘๘ ก็ประกอบอาชีพเป็นครูสอนพิเศษบ้างทำงานเอกชนบ้าง ต่อมาได้เป็นผู้จัดการโรงพิมพ์การศาสนา (๒๔๕๕-๒๔๕๗) และโรงพิมพ์ตำรวจ (๒๔๕๗-๒๔๕๘) ก็มาก่อนตั้งสำนักงาน "เรื่องศิลป์" ซึ่งดำเนินธุรกิจการพิมพ์, จำหน่ายหนังสือของตนเอง และเป็นสำนักงานทนายความด้วย

ช่วงสุดท้าย ชัย เริ่มสนใจประวัติศาสตร์อย่างจริงจัง ในตั้งแต่ปี ๒๕๐๖ เป็นต้นมา ได้ใช้เวลาศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ และใช้เวลาตลอดปี ๒๕๑๑ เรียบเรียงต้นฉบับ ประวัติเศรษฐกิจและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๕ ซึ่งได้รับรางวัลชมเชยเป็นกรณีพิเศษจากการประกวดวรรณกรรมไทย ครั้งที่ ๑ ของธนาคารกรุงเทพ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ และจากหนังสือเล่มนี้ได้ขยายออกมาเป็นชุด ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๓ ตอนที่ ๑ ด้านสังคม (สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์ ๒๕๑๓), ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๓

ด้านเศรษฐกิจ (โครงการตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๒๒) และประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๓ ด้านการเมือง ซึ่งยังเขียนไม่เสร็จ จนกระทั่งชัยถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๑๘

นอกจากนี้ ชัย ก็ยังมีผลงานนิพนธ์อื่น ๆ อีกในช่วงนี้ เช่น ยอดคน, ประวัติศาสตร์ยุคราชวงศ์ประสาททอง (พิมพ์ในวิทยากรย์ พ.ศ. ๒๕๐๕), ประวัติเศรษฐกิจแต่โบราณจนถึงสมัยอยุธยา (ยังไม่พิมพ์) ฯลฯ

ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณ ก่อนศตวรรษที่ ๒๕

หนังสือเล่มนี้ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นเล่มที่เขียนขึ้นก่อนอีก ๒ เล่ม โดยหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๑๒ บท ดังนี้

บทที่ ๑, ๒ และ ๓ กล่าวถึงความหมายของ "ประวัติศาสตร์สังคมไทย" ซึ่งเน้นถึงช่วงเวลาในอดีตถึง พ.ศ. ๒๓๕๕ ตลอดจนการพัฒนาการของสังคมไทยในอดีตจนกระทั่งสามารถตั้งหลักแหล่งและครอบครองความยิ่งใหญ่เหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาของอาณาจักรอยุธยา โดยกล่าวถึงความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่น ๆ ด้วย และการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการรับอิทธิพลตั้งแต่เรื่องภาษา, ศาสนา, พุทธศาสนา, จารตประเพณี จากชาติต่าง ๆ ทั้งเขมร, มอญ, อินเดีย, และลังกา ซึ่งมีอารยธรรมซึ่งเหนือกว่าชนชาติไทย

บทที่ ๔, ๕ และ ๖ เป็นเรื่องของระบบการปกครอง (สมบูรณาญาสิทธิราช), ระบบราชการ, ขบวนการยุติธรรมและขั้นตอนทางกฎหมาย, กฎมณเฑียรบาล ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลมาจากแหล่งที่มีอารยธรรมเหนือกว่า และมีความสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย, อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ตอนต้น เช่น การได้รับแบบฉบับมาจากมังรายศาสตร์ และพระธรรมศาสตร์ จนพัฒนามาเป็นกฎหมายตรา ๓ ดวงในสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังมีเรื่องเกี่ยวกับการทุจริตของข้าราชการ และความยุติธรรมในกฎหมาย และในขั้นตอนทางกฎหมายด้วย

บทที่ ๗, ๘ กล่าวถึงระบบไพร่และศักดินา ตลอดจนการแบ่งชนวรรณะของสังคมไทย ในอดีต ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานของระบบการเมือง, การปกครอง,

เศรษฐกิจและสังคม และเป็นเงื่อนไขหลักในการศึกษาประวัติศาสตร์, จากนั้นก็มีการกล่าวถึงลักษณะของวรรณะหรือการแบ่งชนชั้นของไทย ซึ่งไม่เคร่งครัดจนไม่สามารถเลื่อนชนชั้นทางสังคมได้อย่างอินเดีย เรื่องความแตกต่างของไพร่สมกำลังและไพร่สมหลวง และการสัปดาห์ของพวกไพร่ทุกคน ซึ่งเป็นการคำนวณกำลังพลของประเทศ และเป็นพลังผลักดันในสังคมไม่ว่าในยามสงบหรือยามสงคราม โดยการทำทะเบียนราษฎร และทะเบียนแลก และยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้าและเจ้าในระบบศักดินา ในเรื่องสิทธิและหน้าที่ของแต่ละฝ่าย

บทที่ ๕, ๑๐ และ ๑๑ เป็นเรื่องของวัด และระบบการศึกษา ซึ่งเป็นทั้งศูนย์กลางความเชื่อ, การสังคมและการศึกษา แต่สถาบันศาสนาและวัดก็ถูกจำกัดบทบาทในการแข่งขันจากรัฐบาลและกษัตริย์ในฐานะผู้อุปถัมภ์ และผู้นำของชาติ ในขณะเดียวกันวัดก็ได้กลายเป็นห้องสมุดไปด้วย นอกจากนั้นก็กล่าวถึง ความเชื่อ, ความรู้, ความเห็น และการถ้อยแถลงของไพร่ตลอดจนรัฐบาลและคนทั้งประเทศ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ

บทสุดท้าย ได้กล่าวสรุปถึงการเข้ามาของชาติตะวันตก ซึ่งมีผลต่อชาติไทยในการต้องเร่งพัฒนาประเทศ และการเข้ามาของชาติอเมริกาและคนอเมริกัน ที่มีความจริงใจช่วยเหลือไทยจริงจึงมากกว่าชาติยุโรปอื่น ๆ เช่น อังกฤษ, ฝรั่งเศส, โปรตุเกส ฯลฯ โดยเข้ามาในรูปของการเผยแพร่ศาสนาและวิทยาการสมัยใหม่ตลอดจนความปรีชาสามารถของกษัตริย์ไทยอย่าง ร. ๔ และ ร. ๕ ที่เห็นความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ จนทำให้ประเทศไทยเจริญขึ้นมากมาย

ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ตอนที่ ๑ ด้านสังคม

ในหนังสือเล่มนี้ก็มีอยู่ ๑๒ บทเช่นกัน แต่ได้แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ภาค ๑ เมืองไทยยุคเก่า และภาค ๒ เมืองไทยยุคใหม่

ภาค ๑ ในความหมายของ เมืองไทยยุคเก่า ของผู้เขียน คือช่วงของสังคมไทยที่ยังไม่ได้รับอารยธรรม, วัฒนธรรม, ปรัชญา, วิทยาการ และแนวความคิดทางการ

ประวัติศาสตร์ไทย

สมัย ๒๓๕๒-๒๔๕๓

ตอนที่ ๑ ด้านสังคม

รัช เรื่องศิลป์

ศึกษาจากทางตะวันตก โดยเฉพาะในด้านความเชื่อทางศาสนา เกี่ยวกับความเสื่อมและแตกดับ ซึ่งเรียกว่า "บุญอันตรธาน" ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ ผู้เขียนมองว่าเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของสังคมไทยอย่างมาก ทำให้คนไทยในสมัยก่อนไม่กล้าคิด กล้าทำ แสดงตนเป็นคนหัวใหม่ เพราะกลัวจะถูกผู้ใหญ่ตำหนิติเตียนว่านอกกรีตนอกครู

ภาค ๒ กล่าวถึงเมืองไทยยุคใหม่ ผู้เขียนได้เริ่มในช่วงของรัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีการทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคเบาริ่ง (พ.ศ. ๒๓๕๘) และเริ่มมีการติดต่อกับชาวตะวันตก และก่อให้เกิดความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงมากมาย ทั้งในด้านวัฒนธรรม ความเป็นอยู่, การศึกษา และแนวความคิด

กล่าวได้ว่า เมืองไทยยุคเก่าและเมืองไทยยุคใหม่ ในหนังสือเล่มนี้ ต่างก็มีขีดชนของการแบ่งอยู่ที่การเปลี่ยน

๔ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ตอนที่ ๑ ด้านสังคม, หน้า ๕๘.

จริง และรู้จักบรรพบุรุษดีขึ้น เพื่อทอนุชนรุ่นหลังจะได้มีความซาบซึ้งในแผ่นดินไทย และมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า”^๘

“ประวัติศาสตร์ไทยย่อมประกอบด้วยเรื่องในอดีตและเรื่องในปัจจุบัน การรู้เรื่องในอดีตช่วยให้เราเข้าใจและเห็นอกเห็นใจบรรพชนของเราอย่างลึกซึ้ง และทำให้เรามองเห็นตัวของเราเอง ว่าดีหรือเลวกว่าบรรพบุรุษ ในการดำรงชีวิต ในเรื่องสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ในเรื่องทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง และในการปกป้องปกป้องแผ่นดินไทย มิให้สูญเสียแก่ประเทศอื่น”^๙

จากความคาดหวังของชัยที่แสดงออกมาเช่นนั้น จะทำให้เขาเห็นว่าแม้ชัยพยายามเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์ของสังคมทั้งหมด แต่เขาก็มีลักษณะชาตินิยมอยู่มาก ซึ่งเขาอาจจะได้อิทธิพลจากสภาพแวดล้อมในช่วงชีวิตของเขา (ศตวรรษที่ ๒๐) ที่ทั่วโลกต่างก็มีความสำคัญและตื่นตัวต่อประวัติศาสตร์ของชาติของตน จนทำให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมมากขึ้น ๆ และก็ปรากฏออกมาในสงครามโลกครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ในขณะที่บรรยากาศภายในประเทศซึ่งชัยได้มีชีวิตอยู่ในช่วงหลังกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และความคิดในการรวมชาติจากอาณาจักรมาเป็นรัฐชาติ (Nation State) ในสมัย ร. ๕ ตลอดจนกระแสความคิดชาตินิยมก็กระจายทั่วไป ชัยจึงได้รับอิทธิพลทางความคิดเรื่องชาตินิยมพอสมควร

และเป็นที่ยืนยันได้ว่าเขามีแนวความคิดเกี่ยวกับชาตินิยมพอสมควร โดยดูได้จากผลงานในช่วงที่ผ่านมา เช่น หนังสือ ปลุกใจนักเขียน, ยอดคน ซึ่งเป็นประวัติของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ หรือการอ้างการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพมากมายตลอดจนยกย่องความคิดอ่านของ ร.๕ อย่างมาก ตัวอย่างเช่น

“ถ้าหากในหลวงของเราจะรู้สึกภูมิใจในการสร้างชาติไทยให้เจริญก้าวหน้าจนฝรั่งพากันสรรเสริญ คนไทยทั้งชาติก็น่าจะรู้สึกภูมิใจที่มีในหลวงผู้ทรงปรีชาสามารถฉลาดเฉลียวเป็นผู้นำ”^{๑๐}

นอกจากนี้แนวความคิดเกี่ยวกับชาตินิยมของชัยซึ่งสะท้อนออกมาตลอดเวลาในหนังสือทั้ง ๓ เล่ม ทำให้งานของเขาละเลยต่อสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่มีอยู่กับความสัมพันธ์ของมหาบุรุษ อย่างเช่น พระนเรศวร, พ่อขุนรามคำแหง, ร. ๔, ร. ๕ ฯลฯ ทำให้เขาขาดความสามารถวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงหรือความสับสนในประวัติศาสตร์ได้ลึกไปกว่าการกระทำของมหาบุรุษ ซึ่งมักจะเป็น

^๘ จากหน้าของ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ตอนที่ ๑ ด้านสังคม

^๙ จากหน้าของ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ด้านเศรษฐกิจ

^{๑๐} เล่มเดียวกัน หน้า ๒๘๕

กษัตริย์หรือขุนนางชั้นสูงเกือบทั้งหมด ตัวละครในประวัติศาสตร์ของชัยจึงปฏิรูปการปกครอง, ประดิษฐ์อักษรไทย, กุชาติ, ประกาศสงคราม, ช่วยสงเคราะห์ราษฎร, สร้างความเดือดร้อนให้ราษฎร, ผูกขาดการค้า ฯลฯ โดยที่ชัยไม่ได้พยายามสรุปหาเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังดังปรากฏในหนังสือว่า

“การที่เจ้าฟ้ามงกุฎฯ กระทำการปฏิรูปวัดปฏิบัติของสงฆ์ไทยนี้ แม้จะไม่นับว่าเป็นการปฏิรูปใหญ่โต อย่างการปฏิรูปของมาร์ติน ลูเธอร์ ในประเทศเยอรมันก็ตาม แต่ก็เป็นงานที่ควรสรรเสริญอย่างยิ่ง และเป็นงานที่แสดงนิสัยของเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ว่าเป็นนักปฏิรูปตั้งแต่วัยเยาว์แน่นอนต่อความหวังแก่พสกนิกรทั้งในกรุงและบ้านนอก ว่าถ้าพระองค์ได้ครองบ้านครองเมืองคงจะสามารถจรรโลงเมืองไทยให้เจริญก้าวหน้ายิ่งกว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นผู้ยึดมั่นในแบบประเพณีอย่างแน่นแฟ้น” ๑๑

ในขณะที่เดียวกันกับที่ชัย มีแนวความคิดชาตินิยมเช่นนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าความรู้สึกชาตินิยมจะทำให้ชัย ละเลยเสนอข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมตามความมุ่งหวังของเขา ที่จะเสนอประวัติศาสตร์ของสังคม ซึ่งก็เป็นเพราะชัยเองก็มีทัศนคติต่อสังคม, เศรษฐกิจ, การเมือง หรือแม้กระทั่งประวัติศาสตร์ตามทัศนคติของอารยธรรมตะวันตกพอสมควร เห็นได้จากการที่ชัยยึดมั่นในอุดมการประชาธิปไตยอย่างเหนียวแน่น กล่าวคือแม้ขณะที่ยังก่อนเขาจะสิ้นชีวิต เขายังพยายามไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (ปี ๒๕๑๘) ดังจะเห็นได้จากการที่ ร. เรื่องศิลป์ ได้เขียนประวัติของพ่อ (ชัย) ในหนังสือ อนุสรณ์งานศพของชัยว่า

“วันอาทิตย์ที่ ๒๖ มกราคม (๒๕๑๘) จะมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร พ่อจะไปใช้สิทธิซึ่งไม่เคยนอนหลับทับสิทธิเลย ไม่ว่าจะมีการเลือกตั้งคราวไหน นอกจะไปเองแล้ว ยังเตือนคนในบ้านให้ไปด้วยเสมอ”

ต่ออิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกนี้ ทำให้เสนอสภาพความยากลำบากของประชาชน, การทุจริตของข้าราชการ, ความเชื่องช้า โขลกวาง อันขัดต่อความเจริญหรือการพัฒนา, การสร้างความทุกข์ยากของรัฐบาลแก่ประชาชน, การเหลื่อมล้ำทางสังคม ฯลฯ ดังเช่น

“น่าสังเกตว่าการบริการแก่ประชาชนด้วยการตั้งโรงเรียน, ตั้งโรงพยาบาล, ตั้งสถานตำรวจ, การชลประทาน, ตั้งสถานีทดลองเกษตรกรรม, ตั้งหน่วยรักษาโรคสัตว์ ตลอดจนการจัดหาสาธารณูปโภคให้ราษฎรให้สอย รัฐบาลสมัยอยุธยาได้จัดการใหม่ขึ้น

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รูปการณ์ก็เห็นจะเหมือนกันกับสมัยอยุธยา ไม่มีบริการแก่ประชาชนแปลกใหม่กว่าสมัยอยุธยาแต่อย่างใด” ๑๒

“บรรพชนไทยยุคก่อนรัตนโกสินทร์คงคิดว่าพวกเราในสมัยปัจจุบันมากมาย เจ้านายบางองค์ก็ดัดจริตเหิงราษฎรอย่างไม่เกรงกลัวกฎหมายบ้านเมือง” ๑๓

“กฎหมายที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรมากที่สุด และไม่มี ความยุติธรรมแม้แต่ข้อกฎหมายเกณฑ์ไพร่ ซึ่งให้อำนาจรัฐบาลที่จะเกณฑ์ผู้ชายไปทำงาน เป็นบ่าวไพร่ของเจ้านาย และข้าราชการ และทำงานโยธาของหลวงโดยไม่จ่ายเบียดเบียน เสื้อผ้า อาหาร หรือของตอบแทน ความเหนื่อยยากแต่อย่างใดทั้งสิ้น การที่ราษฎรเดือดร้อนมาก ก็เพราะถูกเกณฑ์ไปทำงานไปแล้วเปล่าตั้งแต่หนุ่มไปจนแก่ชรา” ๑๔

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในหัวข้อ จุดมุ่งหมายในการศึกษาประวัติศาสตร์นี้ จะเห็นว่าชัยมีจุดมุ่งหมายในงานเขียนของเขาที่ต้องการเสนอข้อเท็จจริงทางสังคมในทุก ๆ ด้าน แต่ชัยก็มีความคิดชาตินิยมแฝงอยู่มาก และสุดท้ายก็คือชัยค่อนข้างชื่นชมต่ออารยธรรมตะวันตกที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เจริญขึ้น ดังเห็นได้จากการที่เขามีแนวความคิดเกี่ยวกับ ความเจริญ-ความเสื่อม, ล้าหลัง - ก้าวหน้า, หัวโบราณ - หัวสมัยใหม่, ยุคเก่า - ยุคใหม่ ฯลฯ ซึ่งชัยได้รับอิทธิพลกระแสดวงความคิดเหล่านี้จากสภาพแวดล้อมในช่วงชีวิตของเขาตนเอง

๑๑ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ตอนที่ ๑ ด้านสังคม หน้า ๒๔๒
๑๒ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ด้านเศรษฐกิจ หน้า ๕๑
๑๓ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ตอนที่ ๑ ด้านสังคม หน้า ๘๐
๑๔ ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณ ก่อนศตวรรษที่ ๒๕, หน้า ๘๕๔

หลักฐานอ้างอิง

จากงานเขียนของชัย ทั้ง ๓ เล่ม นับว่าเป็นที่เก็บรวบรวมข้อมูลและเผยแพร่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ดีเยี่ยม เอกสารอ้างอิงที่ชัยใช้ส่วนใหญ่เป็นเอกสารชนชั้นดังเช่น กฎหมายตราสามดวง, ประชุมกฎหมายประจำศก, พระราชพงศาวดารต่าง ๆ, ประชุมจารึก และศิลาจารึก นอกจากนี้หลักฐานบางอย่าง เช่นตำนานนิทานพื้นบ้าน, นิยาย, ไบรอัน และสมุดข่อย ซึ่งเป็นสิ่งที่น้อยคนนักจะสนใจนำมาศึกษางานด้านประวัติศาสตร์ แต่ชัยก็ได้สนใจที่จะนำมาใช้ประกอบในการศึกษาค้นคว้าอ้างอิงด้วย ดังปรากฏในบทนำของหนังสือ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ตอนที่ ๑ คำนำสังคม และประวัติศาสตร์ไทยสมัย ๒๓๕๒-๒๔๕๓ คำนำเศรษฐกิจ ที่ว่าความคิดที่จะเขียนประวัติศาสตร์ชุดนี้เนื่องมาจากอ่านหนังสือนิราศเกาะจาน ซึ่งเป็นจุดความคิดในการค้นคว้าข้อมูลเรื่องไพร่สาม ไพร่หลวงและสำเร็จออกมาเป็นผลงานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าพอสมควร ซึ่งลักษณะงานเขียนที่มีการรวบรวมและเผยแพร่หลักฐานอ้างอิงเช่นนี้ มักปรากฏในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของสกุลดำรงราชานุภาพ^{๕๕} ซึ่งในการศึกษาลึกลับบรรยากาศและสภาวะแวดล้อมของชัย จากการใช้อีกสารอ้างอิงเหล่านี้ก็ยังมีได้ก้าวหน้าหรือพัฒนาไปจากการใช้ข้อมูลในการตีความของสกุลดำรงราชานุภาพเลย การเสนอหลักฐานอ้างอิงของหนังสือทั้ง ๓ เล่ม ยังคงเป็นเพียงการเสนอภาพความคิดประกอบโดยมิได้ใช้ความรู้ทางมานุษยวิทยาหรือสิ่งที่อยู่ในการวิเคราะห์หลังไปให้ลึกซึ้งเท่าใดนัก จึงทำให้คุณค่าของเอกสารอ้างอิงต้องด้อยและลดความสำคัญไปอย่างน่าเสียดาย

อีกประการหนึ่ง แม้ว่าชัยจะมีได้รับการศึกษาจากต่างประเทศโดยตรง แต่การใช้หลักฐานอ้างอิงจากหนังสือต่างประเทศ ทำได้ดียังยิ่ง นั้นแสดงให้เห็นถึงการรักในทางอ่านและค้นคว้าของชัยได้อย่างดี เห็นได้จากความพยายามของชัยที่พยายามศึกษาภาษาต่างประเทศจากแหล่งต่าง ๆ ดังปรากฏหลักฐานว่าเขา

“ค้นหนังสือเก่าใหม่บรรดาที่มีอยู่ในหอสมุดต่างๆ ยังไม่พอใจ และครบถ้วนเท่าที่อยากจะรู้ เพราะไปติด

รายงานจากพ่อค้าชาวดัชท์ที่มีไปยังสำนักงานใหญ่ประเทศฮอลแลนด์ได้ถาม ฝรั่งเศสว่าดัชท์ที่พอจะหาได้ในกรุงเทพฯ ก็ไม่ค่อยได้ความ เพราะเป็นภาษาโบราณ ๒-๓๐๐ ปีมาแล้ว ต้องการรู้ให้ถ่องแท้จริงๆ พ่อชอหนงสอ Dutch, simplified, an easy and rapid self-instructor และ Teach yourself Dutch ของ H.Koolkoven, Teach yourself ภาษาญี่ปุ่น, แต่จิว, สเปน, มาเลย์ มาศึกษาด้วยตนเอง”^{๕๖}

จากหลักฐานที่กล่าวมาแล้วก็ทำให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของชัยอย่างจริงจัง ในการค้นคว้าหลักฐานอ้างอิงทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ ซึ่งทำให้ข้อมูลต่างๆ ที่ชัยเสนอในงานเขียนของเขา น่าสนใจมากจน แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่าขณะที่ชัยสนใจค้นคว้าเอกสารมากมายรวมทั้งภาษาต่างประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นชาติที่มีอารยธรรมสูงกว่า ชัยก็ละเลยใช้อีกสารอ้างอิงจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยรุ่นใหม่ ๆ ซึ่งก็เป็นหลักฐานที่มีคุณค่าและน่าเชื่อถือได้เช่นกัน เช่น โฉมหน้าศักดิ์นาไทยของจิตรภูมิศักดิ์ ฐานันครไพร่ ของ ขจร สุขพานิช, การที่ชัยละเลยข้อมูลเหล่านี้ทำให้เนื้อหาของข้อมูลที่ยังเสนอในงานเขียนของชัยไม่ค่อยสมบูรณ์ในการตีความหรือวิเคราะห์สภาพต่างๆ ในทางประวัติศาสตร์และยังขาดความต่อเนื่อง เช่นทำไม่สังคมไทยจึงไม่มีความขัดแย้ง หรือการต่อสู้ทางชนชั้น หรือการกบฏของชาวนาเลย (ตามความคิดของชัย) แต่ชัยกลับด่วนสรุปว่า

“การที่เมืองไทยไม่เคยมีการประท้วงรัฐบาลในเรื่องทำความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรสักครั้งเดียว ไม่เหมือนเมืองจีนและเมืองญวน คงเป็นเพราะเหตุ ๒ ประการประกอบกันคือรัฐบาลเก็บค่านาถุกอย่างหนึ่ง และราษฎรไทยมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์มากกว่าชาวจีน และชาวญวนอีกอย่างหนึ่ง หรือมีฉันทนาอาจเป็นเพราะชาวนาชาวไร่คนไทยไม่รู้จักสิทธิของพลเมืองดีเหมือนคนจีนและคนญวนก็ว่าได้”^{๕๗}

^{๕๕} ชาลวิทย์ เกษตรศิริ, “ปรัชญาประวัติศาสตร์ไทย”, ปรัชญาประวัติศาสตร์, กรุงเทพฯ โรงพิมพ์พหุชนเศศ : ๒๕๑๕

^{๕๖} ข. เรื่องศิลป์, “ประวัติของพ่อ”, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพฯ หน้า ๑๕

^{๕๗} ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ คำนำ เศรษฐกิจ, หน้า ๑๐๕

การวิเคราะห์และการตีความทางประวัติศาสตร์

“สิ่งที่นักประวัติศาสตร์พึงสำรวจ อีกอย่างหนึ่งก็คือ ในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ และเพ่งเล็งความสนใจไปยังพฤติกรรมเพียงด้านเดียวของมนุษย์ พฤติกรรมที่เรามองเห็นเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นได้เลยในสังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย เพราะคนประกอบพฤติกรรมด้วยแรงผลักดันหลายชนิดพร้อม ๆ กัน ไม่สามารถแยกแรงผลักดันเหล่านั้นออกจากกันได้”^{๑๘}

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างดังจุดมุ่งหมายที่แฝงอยู่ในแนวความคิดของช้อย่างมาก ที่ช่วยมีความคิดเกี่ยวกับ ชาตินิยม ทำให้การตีความของช้อยมีลักษณะจุดมุ่งหมายไปด้านเดียว โดยไม่ได้ตีความอย่างมีเหตุและผล (Cause and Effect) อย่างแท้จริง ประกอบกับข้อด้อยในเรื่องหลักฐานอ้างอิงและแนวความคิดที่ช่วยมุ่งให้ความสำคัญแก่ ข้อมูลชั้นต้นมากและเขาไม่ได้ใช้หลักฐานของประวัติศาสตร์นิพนธ์ หรือนักประวัติศาสตร์ใหม่ ๆ ตลอดจนนักวิชาการอื่น ๆ ที่สนใจในประวัติศาสตร์ของสังคมไทยในแง่มุมอื่น ๆ เช่น ขจร สุขพานิช, อकिन รพีพัฒน์, เดวิด วยอจ, จิตร ภูมิศักดิ์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้เขาขาดข้อมูลสนับสนุนโดยอ้างว่าหาหลักฐานไม่ได้ ดังที่กล่าวไว้ในหนังสือที่ ๑ เล่มหลายตอนด้วยกัน กล่าวได้ว่าการวิเคราะห์และการตีความของเขาจึงมีลักษณะอัตวิสัย (Subjective) สูง ซึ่งมีส่วนให้เขามุ่งไปตัดสินปัญหาศีลธรรม (Moral judgement) ในการตัดสินถูกหรือผิด และนำไปสู่การด่วนสรุป ดังเช่นการวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงระหว่างอาณาจักรน่านเจ้าและประวัติศาสตร์ชาติไทยว่า

“การแผ่อำนาจด้วยวิธีอุบาทว์เลวทรามเช่นนี้ผิดวิสัยของเจ้าแผ่นดินไทยในพงศาวดารและตำนานของชนชาติไทยทุกเหล่าทุกสาขา ที่ยังปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ทุกวันนี้ ไม่เคยปรากฏว่าคนไทยตั้งตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วยวิธีทรยศต่อมิตรสหาย และขบถลาอย่างวิธีของบิลอิก๊ะ นำสงสัยว่าเจ้าแผ่นดินราชวงศ์เม็ง จะไม่ใช้คนไทย ตามความเห็นของนักศึกษโบบรามคคี่ส่วนมาก

เพราะฉะนั้น ผู้แต่งจึงใคร่เสนอให้ผู้อ่านทั้งหลาย

ตัดใจทิ้งประวัติหน้านเจ้าออกไปจากประวัติศาสตร์ไทยอย่าไปอลยอวารณอยู่อีกเลย ถึงแม้พวกเขาจะกลายเป็นชาติใหม่ไป ถ้าไม่มีประวัติของอาณาจักรน่านเจ้ามาช่วยสร้างความเก่าแก่ให้แก่ชาติของเราก็ยังดีกว่าที่จะไปต่อเอาความเก่งกล้าสามารถ หรือความอุบาทว์เลวทรามของชนชาติอื่นมาเป็นประวัติของพวกเขาไว้ใช้หรือ”^{๑๙}

“การที่ผู้ชายไทยถูกรัฐบาลเกณฑ์ให้รับราชการโยธาไปหลายเดือนจะเป็นมูลเหตุให้ผู้หญิงไทยต้องรำแตรตราฝนทำงานกลางแจ้งแทนผู้ชายหรือไม่ ขอนข้าพเจ้าไม่สามารถจะตอบได้ ใจหนึ่งคิดว่าน่าจะเป็นเช่นนั้น แต่อีกใจหนึ่งก็กริ่งเกรงไปถึง “พี่แก” จะไม่ลูกเกณฑ์เข้ารับราชการเลยผู้หญิงก็คงจะถูก “พี่แก” เก่งให้ทำงานร่วมกันในฐานะเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข ซ้ำยังต้องทำงานอย่างอนเมตทินา, ต่าข้าว, เลียงไหม, บั้นผ้าย, ทอผ้า, ซักเสื่อผ้า, จ่ายตลาด, และขายของ อันเป็นงานตาต้อยซึ่งผู้ชายไม่สมควรจะทำให้เสียศักดิ์ศรี”^{๒๐}

จากข้อความเหล่านี้ ทำให้เราเห็นได้ว่า ชัยนั้นใช้ลักษณะอัตวิสัย (Subjective) สูง, ตัดสินปัญหาศีลธรรม (Moral Judgement) และด่วนสรุปอย่างมากในการตีความและวิเคราะห์ซึ่งทำให้ข้อมูลไม่ค่อยหนักแน่นและขาดความน่าเชื่อถือพอสมควร ซึ่งข้าพเจ้าเห็นจะไม่แสดงความเห็นต่อกรวิเคราะห์ของเขา แต่จะยกข้อความของ ฟุสแตล เดอ กูลังซ์ และจิตร ภูมิศักดิ์ ที่กล่าวว่า

“การถือหางมิได้อยู่ในใจหรือในเจตนาเสมอไป แต่อยู่ในความคิดและนัยนัตา และนัยนั้นก็เพียงพอแล้วที่จะทำให้เขามองเห็นสิ่งต่าง ๆ ผิดแปลกจากที่เบนจริง ในความจริง นักประวัติศาสตร์จะสามารถทำได้เพียงนหรือไม่เป็นอีกประเด็นหนึ่ง แต่จะไม่มันักประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่เกิดขึ้นได้เลย โดยปราศจากความรูสึก่อนเต็มเปี่ยมของอคติ เช่นนั้น นักประวัติศาสตร์ที่จริงจังไม่มีชาติแม้ว่าเขาจะรักชาติของเขา ไม่มีศาสนา แม้ว่าเขาจะเป็น

^{๑๘} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การศึกษาประวัติศาสตร์ไทย : อดีตและอนาคต”, รวมบทความประวัติศาสตร์ เล่ม ๑ หน้า ๑๔

^{๑๙} ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณ ก่อนศตวรรษที่ ๒๕ หน้า ๓๓

^{๒๐} ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ คำน เศรษฐกิจ หน้า ๓๐๐

นักบวช ไม่มีอุดมการณ์ แม้เขาเป็นมาร์กซิสต์” (ฟูสแดล เดอ กุลังซ์)^{๒๑}

“ท่านผู้คนที่ท้อแท้และความหมายของคำสยาม ในอดีตนั้น สังกัดได้ว่า ทุกท่านมักเริ่มต้นด้วยยึดถือ ความรักชาติเป็นเหตุ และพยายามอย่างน่าขมเขย ตรี- เสริญ ในอันที่จะแสวงหากำเนิดและความหมายที่ดี และเป็นมงคลของคำสยาม ฉะนั้นท่านเหล่านั้นจึงมักยึดถือ การแสวงหากำเนิดความหมายที่ดีเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการค้นคว้า เพียงด้านเดียว สำหรับข้าพเจ้า ความรู้สึกชาตินิยมกับ ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์นั้น รู้สึกว่าบางครั้งก็อาจจะ ขัดกัน ในบทความจึงเริ่มต้นจากข้อเท็จจริงทางประวั- ศาสตร์ มิได้เริ่มต้นจากความรู้สึกชาตินิยม มิได้ปิดประศู- ตายสำหรับความหมายที่ร้ายและเบ็ดประศูดื้อรับเฉพาะ ความหมายที่ดีด้านเดียว” (จิตร ภูมิศักดิ์)^{๒๒}

วิธีการทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์ของ ชัย ที่ใช้ในงาน เขียนหนังสือ ๓ เล่มนี้ คือลักษณะผสมผสานระหว่าง สกอลดำรงราชานุภาพ และ Historicism^{๒๓} กล่าวคือการใช้วิธีการที่ให้ความสำคัญกับข้อมูลขนต้นกับการเขียนทมิ อารมณ์ และจิตใจร่วมในประวัติศาสตร์นั้นด้วย

วิธีการทางประวัติศาสตร์ของชัยจึงออกมาในรูป การเล่าเรื่องโดยหาหลักฐานมาสนับสนุนแต่ทำให้เขาละ- เลยในการตั้งคำถามชั้นมูลฐานทางประวัติศาสตร์ว่า Who, What, When, Why ในบางกรณี เช่น ทำไมอยุธยาจึง สามารถรวมชาติได้, ทำไมในเรื่องการเดินทางสองคราว จากจีนไปอินเดียขุนนางจีนได้กล่าวว่า “... ขุนนางผู้นั้น กล่าวว่า เสียมก๊กเป็นเมืองเล็ก ๆ” ในขณะที่ข้อมูลจาก ศิลาจารึกหลักที่ ๑ กล่าวถึง “อาณาจักรสุโขทัยอย่างใหญ่ โต ว่ามีอาณาเขตกว้างขวาง” ซึ่งเป็นความขัดแย้งของ ข้อมูลอยู่ชัดๆ แต่ชัยกลับไม่ได้ให้ความสนใจตั้งข้อสงสัย หรือเกิดคำถาม และหาข้อมูลมาเพื่อหาคำตอบ หรือการ ที่ ร. ๕ เสียสละเงินส่วนพระองค์ ขุดคลอง เพื่ออะไร เพื่อใคร สังกัดได้เมื่อรัชบัคกรมทหน้า (นายพอนเดร์ ไฮเดอร์) เสนอโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ปี ๒๔๔๐ ซึ่งลงทุนสูงถึง ๔๑ ล้านบาท แต่ ร. ๕ และรัฐบาลไม่ เห็นด้วยกลับมุ่งลงทุนด้านการรถไฟแทนซึ่งก็ลงทุนสูง เช่นกัน คำถามที่ขยันท่าจะเกิดขนเช่นนี้ ชัยก็กลับละเลย

ซึ่งนักเป็นสงหน่งทำให้งานของเขาออกมาในลักษณะด้น สรปโดยอัติวสัย

บทสรุป

จากงานเขียนทั้ง ๓ เล่ม ของชัย ประวัติสังคม ไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ ๒๕, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๕๕๓ ตอนที่ ๑ ด้านสังคม และ ประวัติศาสตร์ ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๕๕๓ ด้านเศรษฐกิจ จะเห็นได้ ว่าในขณะที่เนื้อหาของ ๒ เล่มแรก จะไม่ค่อยมีความแตก ต่างกันนัก เป็นแต่เพียงขยายความ, อธิบาย และยกตัว อย่างให้มากขึ้น โดยแทบจะไม่ค่อยมีข้อมูลใหม่ๆ และแม้ กระทั่งแนวความคิดใหม่ๆ เลยซึ่งเป็นการเสียเวลาโดย เปล่าประโยชน์ ท้มาเขียนเรื่องซ้ำซากเรื่องเก่าโดยไม่มีข้อมู ลอะไรใหม่ๆ ส่วนในหนังสือเล่มที่ ๓ นั้น แสดงถึงเนื่อ หาทแตกต่างจาก ๒ เล่มแรกมากโดยเน้นด้านเศรษฐกิจ แม้ว่าบางตอนจะมีส่วนซ้ำกับหนังสือ ๒ เล่มแรกบ้าง เช่น เรื่องระบบไพร่ แต่ก็ทำให้หนังสือเล่มที่ ๓ นี้ มีเนื้อหา และข้อมูลแปลกกว่า ๒ เล่มแรก และน่าสนใจกว่าซึ่ง แสดงถึงความพัฒนาของชัยด้วย

หากจะกล่าวรวม ๆ แล้ว แม้ว่างานเขียนของ ชัยทั้ง ๓ เล่มจะมีข้อบกพร่องไม่ว่าจะด้านการนำเสนอข้อมู ล, การวิเคราะห์, การตีความ หรืออื่นๆ ก็ตาม แต่ เมื่อพิจารณาถึงชัย ซึ่งไม่ได้ศึกษาด้านประวัติศาสตร์มา โดยตรง ก็เป็นที่น่าจะยกย่องในความพยายามในการ ศึกษาค้นคว้า หาข้อมูล และเอกสารอ้างอิงที่น่าสนใจ

๒๑ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ประวัติศาสตร์และการวิจัยทางประวั- ศาสตร์” การสัมมนาเรื่อง การวิจัยสาขามนุษยศาสตร์ ของสภาวิจัยแห่งชาติ ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ ๒๒-๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๓, หน้า ๒๒

๒๒ จากบทนำของ จิตร ภูมิศักดิ์, “ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อ ชนชาติ, โครงการตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ : ๒๕๑๘

๒๓ หากสนใจรายละเอียดเกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์ สกอล ดำรงราชานุภาพ หาอ่านได้จาก บทความ “ประวัติศาสตร์ และปรัชญาของตะวันตก” ของชาญวีย์ เกษตรศิริ ในหนังสือ ปรัชญาประวัติศาสตร์ หน้า ๑๑๗-๑๑๘

และมีคนนำมาใช้น้อย อีกทั้งความปรารถนาอันดีงามของ ชัย ในอนันที่จะพัฒนาชาติไทยให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น โดยนำ บทเรียนในอดีตมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน ก็เป็นที่เสริม ให้งานเขียนของเขามีคุณค่ามากกว่าที่เคย ไม่ว่าจะ กล่าวในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือการเผยแพร่เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า

อีกด้านหนึ่ง คือลักษณะงานเขียนประวัติศาสตร์ แบบตะวันตก ซึ่งมีการวางลำดับหัวข้อเป็นเรื่องราว การ เสริมรูปภาพประกอบ และเหนืออนันคือการทำดัชนี ค้นคว้า ซึ่งถึงแม้จะยังไม่เป็นหลักเกณฑ์แน่นอนในการทำ ดัชนี แต่ก็เป็นนิมิตหมายใหม่สำหรับเอกสารทางประวัติ- ศาสตร์ ซึ่งผู้รับช่วงภาระทางประวัติศาสตร์ ควรจะ ได้ค้นคว้า วิจัยและสร้างสรรค์งานทางประวัติศาสตร์ ใหม่ ๆ ให้ดีขึ้นกว่าเดิมและลักษณะที่มียกประการหนึ่งของ งานเขียนของชัยคือ ความกล้าที่จะเสนอข้อมูลตามความ เป็นจริงในบางเรื่อง เช่นการเสนอให้เห็นระบบทมิ- เหลวและบกพร่องของระบบราชการในสมัยอดีตซึ่งก็มี ผลต่อเนื่องมาตราบเท่าปัจจุบัน ซึ่งเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ ชัย กล้าที่จะเสนอเช่นนั้น อาจเป็นเพราะในอดีตช่วงหนึ่ง ของเขาที่เคยรับราชการครุมาก่อนก็ได้จึงทำให้มีโอกาส ได้เรียนรู้ถึงระบบราชการโดยส่วนตัวได้ และแม้แต่ ความกล้าที่จะเสนอให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างสถาบัน กษัตริย์ และสถาบันสงฆ์, ความพยายามที่จะรักษา สถานภาพทางชนชั้นของพวกขุนนางหรือชนชั้นสูงใน สมัยนั้น, การเอาวัดเอาเปรียบของรัฐบาลหรือความทุกข์ ยากของประชาชนในระบบไพร่ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้แม้ เขาจะมีได้วิเคราะห์ให้ถึงแก่นแท้ของสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งอาจจะเนื่องจากข้อจำกัดของเขาแต่สิ่งหนึ่งที่มีคุณค่า เสริมให้แก่งานของเขาเป็นอย่างดี คือการเสนอข้อมูลใน อีกแง่มุมหนึ่งที่เป็นจริงในสังคม ซึ่งน้อยคนนักที่จะกล้า เสนอได้อย่างเปิดเผยและนุ่มนวลเช่นนั้น และผลงานเหล่านี้ แม้จะยังไม่สมบูรณ์แต่เขาก็จะยินดี ไม่น้อยกับความ คาดหวังที่จะเสนอประวัติศาสตร์ของสังคมที่เป็นจริง จาก ข้อมูลที่เขาได้เสนอในหนังสือ ทั้ง ๓ เล่มนี้คงเป็นประ- โยชน์ไม่มากนักน้อยแก่ผู้ศึกษาทางประวัติศาสตร์รุ่นหลังๆ ที่สามารถนำไปวิเคราะห์และเลือกนำไปใช้อย่างมีเหตุผล และสืบทอดภาระทางประวัติศาสตร์ต่อไป

บรรณานุกรม

- ๑ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และ ลักษณะทางสังคมและชื่อชนชาติ, โครงการ ตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ : ๒๕๑๕
- ๒ ฉลอง สุนทราวาณิชย์, "บทวิจารณ์หนังสือประวัติศาสตร์ ไทย สมัย ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ด้านสังคม" โลก หนังสือ, (ป ๑, ๓ ๕ กุมภาพันธ์, ๒๕๒๑)
- ๓ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย, โรงพิมพ์พิมพ์แมส : กรุงเทพฯ, ๒๕๑๕
- ๔ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), ปรัชญาประวัติศาสตร์, โรงพิมพ์พิมพ์แมส : กรุงเทพฯ, ๒๕๑๕
- ๕ พรเพ็ญ อันตระกูล, การเขียนประวัติศาสตร์ของชัย เรื่องศิลป์, การประชุมสัมมนาของสมาคม ประวัติศาสตร์ เรื่อง "ความก้าวหน้าในการ ศึกษาประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กับแนวการเขียนประวัติศาสตร์ไทย" ณ ห้อง ประชุมหอสมุดแห่งชาติ ๓๑ มกราคม - ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔
- ๖ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาประวัติศาสตร์ไทย : อดีต และอนาคต", รวมบทความประวัติศาสตร์ สมาคมประวัติศาสตร์, เล่ม ๑ (๓๑ กรกฎาคม ๒๕๒๓)
- ๗ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ประวัติศาสตร์และการวิจัยทางประวัติ- ศาสตร์" การสัมมนาเรื่องการวิจัยสาขามนุษย- ศาสตร์ ของสภาวิจัยแห่งชาติ ณ ศูนย์สารสนเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ ๒๒-๒๗ สิงหาคม ๒๕๒๓
- ๘ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, "๑๑ ปี สมเด็จพระยาดำรงราชานุกาฬ", โลกหนังสือ, (ป ๒, ๓ ๕ มิถุนายน ๒๕๒๒)
- ๙ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์ ชัย เรื่องศิลป์, โรงพิมพ์ไทยเชม, กรุงเทพฯ ๒๕๑๕

Emile Durkheim, **The Rules of Sociological Method**, (New York, 1964) The Free Press, A Division of Macmillan Publishing Co; Icn.